

**СОЦІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ:
НАУКОВА ЕКСПЕРТИЗА
ТА ЇЇ ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ**

Л.О. Филипович

*доктор філософських наук, професор,
завідувач відділом історії релігії і практичного релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України*

Постановка проблеми. Відомо, що ефективність прийнятих управлінських рішень у різних сферах життєдіяльності суспільства залежить від експертної оцінки ситуації та рекомендацій фахівців. Постає питання про існування в Україні експертного середовища, яке може змінити щось у прийнятті управлінських рішень і вплинути на якість керування сучасного соціально-економічного та духовно-культурного життя. Важливо знати, чи функціонування експертних співтовариств здатне полегшити існування звичайних українців у ситуації екологічної кризи, політичного маніпулювання свідомістю громадян, мультикультуральності та поліконфесійності, які характеризують нинішню Україну. Відповіді на поставлені питання актуалізують оформлення фахових товариств і діяльність експертів у різних сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальними питаннями соціальної експертизи займалися фахівці з Інституту соціології НАНУ, які визначились із методологією, методикою та досвідом впровадження такого роду діяльності. Про необхідність політичної аналітики в державному управлінні пишуть співробітники Національної академії державного управління С.О. Телешун, Ю.Г. Кальниш, І.В. Рейтерович, С.В. Ситник, С.І. Вировий, О.Р. Титаренко [7; 8; 9]. На роль комплексної експертизи та інтегрованої оцінки екологічних проблем звертає увагу Т. Гардашук. Доцільність релігієзнавчої експертизи в сфері релігійних відносин доводять А. Колодний, М. Бабій, С. Качурова, Л. Майданевич, В. Титаренко, К. Елбакян, А. Пчелінцев, Л. Филипович та ін. [2; 4; 5; 6; 10; 12; 13; 14; 15; 16].

Мета статті. Базуючись на теоретичних доробках зарубіжних та вітчизняних дослідників, аналізуючи Закон про наукову експертизу, враховуючи власний досвід експертування, вивчити стан експертного середовища України і запропонувати шляхи його актуалізації для прийняття адекватних управлінських рішень у сфері політики, екології та релігії.

Основні результати дослідження. Треба визнати, що структурованого, цілісного, розвинутого експертного середовища в Україні немає, на що були свої об'єктивні і суб'єктивні причини. Воно тільки-но починає формуватися,

але цей процес відбувається стихійно, в гострій конкуренції, без знання закономірностей і правил створення таких співтовариств [11]. У нас на слуху, і то завдяки мас-медіа, які розкручують їх популярність постійним звертанням по коментарі, деякі аналітичні центри, наукові установи, експертні підрозділи державних і громадських організацій, які фактично здійснюють експертизу. Їхня функціональність може бути навіть прописана як уставна у відповідних документах, але існування експертного середовища як сукупності певних спільнот, товариств чи асоціацій законодавчо ніяк не закріплено.

В Україні з 1995 р. діє Закон про наукову і науково-технічну експертизу (з додатками 1999, 2006 і 2012 рр.) [1], яким визначаються правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм та проектів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень. Стаття 1 Закону визначає, що таке наукова і науково-технічна експертиза, фіксуючи, що це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

У Законі практично нічого не говориться про експертні співтовариства. Але, прописуючи суб'єкти експертизи (замовники, організатори експертизи, а також експерти), Закон називає потенційних експертів: органи виконавчої влади у межах своєї компетенції; підприємства, установи та організації всіх форм власності; тимчасові творчі колективи, що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність; спеціалізовані експертні організації, а також окремі експерти, групи експертів та експертні ради. Під експертами Закон розуміє таке: фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи. Проголошується обов'язковість створення Експертних рад для проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів міждержавних, державних цільових програм.

Закон визначає, ким може проводитися наукова і науково-технічна експертиза у сфері науково-технічних розробок та дослідно-конструкторських робіт, фундаментальних і прикладних досліджень, у тому числі на стадії їх практичного застосування (впровадження, використання, наслідки використання тощо): науково-дослідними організаціями та установами, вищими навчальними закладами, іншими організаціями та окремими юридичними і фізичними особами, які акредитовані на цей вид діяльності.

Виходячи з таких загальних положень Закону, маємо визнати, що ні він, ні якийсь інший правовий документ, які регулюють експертну діяльність,

прямо не говорять про аналіз і оцінку соціально-економічної, політичної, екологічної чи релігійної ситуації з боку експертів. Закон прямо не називає жодну сферу, яка нас цікавить з точки зору її експертування, але пробує максимально широко визначити конкретні об'єкти для експертизи: діючі об'єкти техніки (в тому числі військової) та промисловості, споруди, природні об'єкти тощо, стосовно яких виникає потреба отримати науково обґрунтовані експертні висновки. Крім цього, експертуванню підлягають проекти, програми, пропозиції різного рівня, щодо яких необхідно провести науково обґрунтований аналіз і дати висновок про доцільність їх прийняття, впровадження, подальшого використання тощо.

Якщо взяти цей закон за основу, оскільки іншого немає, для діяльності експертних середовищ і використати для проведення соціально-політичної експертизи, то наскільки нам відомо, жодний суб'єкт такого експертування не має акредитації на проведення експертизи. Згідно зі ст. 7, державна акредитація фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової і науково-технічної експертизи вважається обов'язковою.

Фізичні особи, які на постійній або професійній основі здійснюють діяльність, пов'язану з наданням експертних послуг, та юридичні особи, статутом яких передбачено таку діяльність, повинні пройти державну акредитацію й отримати свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача з питань організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи.

Роз'яснюючи порядок проведення державної акредитації фізичних і юридичних осіб на право проведення наукової і науково-технічної експертизи, Закон вказує, що форму свідоцтва на право проведення такої експертизи та перелік документів державного зразка, що дають фізичним особам право на провадження експертної діяльності і надання експертних послуг без отримання свідоцтва, визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки (тобто Міністерство освіти і науки України). Цей же орган проводить і державну акредитацію фізичних і юридичних осіб на право проведення наукової і науково-технічної експертизи.

Виходячи з таких норм Закону, можна констатувати, що діяльність більшості експертів та експертних спільнот щодо аналізу суспільних подій і явищ, що завершувалася підготовкою і друком відповідної експертизи, була нелегітимною, оскільки чітко не визначала об'єкт і суб'єктів експертизи, не провадилась у відповідності до утверджених методик експертизування; експертні послуги не були акредитовані державою відповідним свідоцтвом.

Не завжди були й підстави для проведення експертиз, зокрема рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийняті в межах їх повноважень; договори на проведення наукової та науково-технічної експертизи, укладені підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами.

Практика експертизування свідчить, що експертиза часто проводилася з порушеннями, оскільки ніхто не перевіряв, чи дотримуються експерти принципів такого виду діяльності, про що пише Закон:

- компетентність і об'єктивність осіб, установ та організацій, що проводять експертизу;
- врахування світового рівня науково-технічного прогресу, норм і правил технічної та екологічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод;
- експертиза громадської думки з питання щодо предмету експертизи, її об'єктивна оцінка;
- відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій експертизи.

Тут логічно виникає запитання: навіщо потрібні експерти та експертні товариства? А відповідь на них очевидна: для проведення і написання ними експертизи.

Про це в Законі написано багато і докладно. Серед основних завдань, які ставляться перед науковою експертизою, а відтак і перед усіма іншими галузевими експертизами, Закон називає:

- об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи;
- перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства;
- оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності (це потребує адаптації, зокрема, до політики, екології та релігії як об'єктів експертизи);
- аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок (так само);
- прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи;
- підготовка науково обґрунтованих експертних висновків.

Закон розрізняє форми і види експертизи (Розділ II). Так, ст. 9 визначає, що «наукова і науково-технічна експертиза проводиться у формі державної, громадської та іншої експертизи» [1]. Далі описується, хто проводить державну експертизу: органи виконавчої влади; державні підприємства, установи та організації; визначається, що підлягає обов'язковому державному експертизуванню — державні цільові і міждержавні науково-технічних програми.

Стаття 11 дозволяє проводити громадські наукові і науково-технічні експертизи у будь-якій сфері наукової та науково-технічної діяльності, що потребує врахування громадської думки, з ініціативи громадськості, об'єднань громадян, трудових колективів на основі договорів на проведення громадської наукової і науково-технічної експертизи.

Інші наукові і науково-технічні експертизи регулюються ст. 12, згідно з якою це право надається науковим і науково-технічним установам, підприємствам та організаціям різних форм власності і підпорядкування, а також спеціально створеним експертним організаціям, статутна діяльність яких передбачає проведення таких експертиз, з ініціативи фізичних та юридичних осіб, зацікавлених в отриманні експертних висновків. Далі визначаються види експертизи.

пертизи: попередня (ст. 14), первинна (ст. 15), повторна (ст. 16), додаткова (ст. 17), контрольна (ст. 18).

Важливою частиною Закону є те, що в ньому ст. 21 визначаються права та обов'язки експерта. Він має право вільно викладати особисту думку з питань експертного аналізу, наукової і науково-технічної експертизи; брати участь у проведенні експертного аналізу і оцінці об'єктів на всіх стадіях наукової і науково-технічної експертизи; брати участь у проведенні експертизи або відмовитися від участі в ній, якщо це не пов'язано з прямим виконанням службових обов'язків; вимагати надання додаткових матеріалів, розрахунків і обґрунтувань, необхідних для підготовки об'єктивних висновків; одержувати стосовно об'єкта експертизи достовірні відомості, довідкові та інформаційні матеріали, в тому числі й такі, що не підлягають розголошенню; обнародувати у засобах масової інформації підготовлені висновки наукової і науково-технічної експертизи, якщо це передбачено дорученням або договором на проведення експертизи. В Договорі можуть передбачатися й інші права експерта, якщо вони не суперечать цьому Закону. Особисті немайнові права на результати, матеріали та висновки експертизи належать експерту, творчою працею якого їх створено. Права експерта виникають на підставі укладеного з ним договору, доручення на проведення експертизи або його службових обов'язків, якщо експертиза здійснюється як службове завдання. Експертам надають права на вільний доступ до державних баз даних, інших джерел науково-технічної інформації стосовно питань, пов'язаних з об'єктом експертизи. Держава гарантує реалізацію цих прав експерта.

Разом з тим, зі свого боку експерт наукової і науково-технічної експертизи зобов'язаний: пред'являти на вимогу замовника або організатора експертизи свідоцтва або документи, що їх замінюють, та які підтверджують його досвід та рівень кваліфікації; не допускати розголошення інформації, що міститься у матеріалах експертизи, якщо інше не передбачено договором або дорученням на проведення експертизи.

Експерт не має права приймати від фізичних та юридичних осіб, зацікавлених у певних висновках експертизи, коштовні подарунки, грошову винагороду тощо. Експерт несе відповідальність за несвоєчасне, неякісне і неправне проведення наукової і науково-технічної експертизи, невиконання умов договору на її проведення.

Закон у IV розділі (ст. 22-25) визначає Порядок проведення експертизи. Першою й обов'язковою умовою проведення експертизи є договір, оскільки він регламентує відносини між замовником і організатором у сфері наукової і науково-технічної експертизи. У договорі визначаються: сторони договору; предмет й об'єкти експертизи; умови проведення експертизи; права та обов'язки сторін; термін проведення експертизи; термін, протягом якого висновки експертизи зберігають чинність залежно від характеру об'єкта експертизи; порядок розрахунків; умови, що впливають на зміну або припинення договірних відносин; відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору; відповідальність за достовірність висновку експертизи, термін дії такої відповідальності та конкретні особи, на яких вона покладається.

ся стосовно окремих розділів або за експертизу в цілому, інші суттєві умови, які впливають із специфіки об'єкта експертизи.

Висновок державної експертизи є обов'язковим для прийняття фізичними й юридичними особами до розгляду та врахування (ст. 24). На відміну від державної, висновки громадської та інших наукових і науково-технічних експертиз мають, як правило, рекомендаційний характер: вони беруться до уваги державними органами поряд з висновками державної експертизи при прийнятті рішень (ст. 25).

Розділ V визначає повноваження різних рівнів органів влади в управлінні у сфері експертизи. Розмежовує компетенції центральних і місцевих органів влади.

Закон вирішує і питання фінансування державної експертизи (ст. 31), проведення якої здійснюється за рахунок державного бюджету, позабюджетних фондів або коштів замовника.

Експертиза, яку за дорученням державних органів проводить державна установа (організація), що перебуває на державному бюджеті, може фінансуватися за рахунок бюджетних коштів, передбачених на утримання цієї організації. Діяльність спеціалізованих державних експертних організацій, що здійснюють наукову і науково-технічну експертизу на замовлення фізичних та юридичних осіб на платних засадах, підлягає обов'язковій державній акредитації. Наукові організації академій наук України, засновані на державній власності й атестовані Міністерством освіти і науки, вищі навчальні заклади, провідні науково-технічні установи галузевих міністерств і інших центральних органів виконавчої влади можуть здійснювати спеціалізовану експертну діяльність без додаткової державної акредитації на підставі статутних положень, якими така діяльність передбачається.

Фінансування громадської експертизи здійснюється за рахунок коштів замовників — об'єднань громадян, фондів, інших науково-технічних товариств, з ініціативи яких вона проводиться, а також за рахунок цільових добровільних внесків громадян, підприємств, установ та організацій. Фінансування інших наукових і науково-технічних експертиз здійснюється згідно з договором на її проведення за рахунок коштів замовника експертизи, інших зацікавлених фізичних і юридичних осіб. Надання експертних послуг підприємницькими структурами на платній основі має бути передбачено їх статутами. Статтею 34 визначено, що держава матеріально стимулює експертів у сфері наукової і науково-технічної експертизи. Там так прямо і сказано: фінансову підтримку діяльності експертів забезпечує держава.

Як бачимо, наукова і науково-технічна експертизи докладно прописані в спеціальному Законі, що спонукає поцікавитися, чи законодавчо закріплені експертизи інших сфер нашого життя. Недавно з'явилось дослідження про експертизи в соціальному полі [11]. Особливою увагою суспільства користуються екологічні експертизи. Нижче зупинимося на проблемі релігієзнавчої експертизи, щоб на її прикладі розкрити можливості експертизування як такого.

Релігієзнавча експертиза законодавчо не закріплена в правовому полі України. На сьогодні сферу релігійного життя регулює Закон України про

свободу совісті та релігійні організації, де про релігієзнавчу експертизу спеціально не говориться. Вона згадується в контексті визначення повноважень Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії і має забезпечувати її проведення шляхом «забезпечення релігієзнавчої експертизи за участю представників релігійних організацій та відповідних спеціалістів» (ст. 30) [3]. Не розроблено положення про її проведення, хоча Положення про судову експертизу є, Положення про державну експертизу в сфері технічного захисту інформації прийняли, Положення про громадську експертизу діяльності органів виконавчої влади затвердили. В деяких документах, наприклад, в Положенні про державний орган у справах релігії, можна прочитати про експертизу в такому завуальованому вигляді, як «комплексне дослідження відповідності законодавству України віросповідної доктрини та практики діяльності релігійних організацій, що належать до релігійних течій, не представлених в Україні».

Незважаючи на законодавче закріплення релігієзнавчої експертизи, її наслідки у формі аналітичних записок, матеріалів, рекомендацій, управлінських рішень різних організацій, у тому числі й органів влади, спеціальних програм та їх реалізацій зберігаються в державних, відомчих та приватних архівах, що говорить про існування такого явища, як релігієзнавча експертиза. Так, жодний орган влади не зареєструє якусь релігійну громаду без наявності такого документу. Але порядок проведення експертизи, визначення кола експертів, тобто методика підготовки експертизи не прописані. Все, що робиться, належить сфері так званого звичаєвого права: так спонтанно склалося, що хтось колись за ініціативи якого чиновника, який прагнув убезпечити себе від неприємностей щодо реєстрації якоїсь незнайомої громади, звернувся до когось, хто міг щось написати про цю громаду і гарантувати її безпечність для громадського порядку, для існування інших громад, для здоров'я і життя людей.

Багато було написано таких експертних оцінок, а їх якість залежала від рівня професійної підготовки, життєвого досвіду експерта. Як правило, цим займалися або теоретики (науковці, викладачі), або практики (держслужбовці, журналісти, юристи, священники). Зусиль згаданих експертів вистачало, оскільки релігійне життя було упорядковане, а поява нових релігій була майже неможлива.

Ситуація різко змінилася після 1986 р., а стала майже некерованою — після 1989 р., коли релігійне життя України вибухнуло новими релігіями і церквами. Їх кількість за один рік зросла в 2 рази (з 4,5 тис. до 9 тис. організацій). Все це потребувало відповідних коментувань, досліджень, експертних оцінок. Ситуативно почало формуватися експертне середовище, куди вливалися різні організації, різні люди. Час відсіяв якісні експертизи від неякісних, об'єктивні від суб'єктивних, конфесійні від позаконфесійних. Природно сформувалося коло авторитетних експертів, до яких постійно звертаються в першу чергу органи влади, останніми роками надто інтенсивно ЗМІ, окремі громадяни, різні державні, громадські та релігійні організації.

Серед відомих центрів з релігієзнавчої експертизи — державні і громадські організації: Національний інститут стратегічних досліджень (Відділ гума-

нітарної політики), Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України; Національна академія державного управління при Президентові України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства); Центр Разумкова; Інститут релігійної свободи; Українська асоціація релігієзнавців; Київський національний університет імені Тараса Шевченка (кафедра релігієзнавства); Львівський Музей історії релігії; Чернівецький національний університет (кафедра релігієзнавства і теології, кафедра соціології); Тернопільський університет (Центр дослідження духовної культури); Центр релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних стосунків; Центр релігійної інформації і свободи; Центр компаративістських досліджень; Українська асоціація релігійної свободи; Український католицький університет (Інститут релігії і суспільства); Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі; Комітет ВР України з питань духовності і культури; Міністерство культури (Департамент у справах релігій і національностей); Всеукраїнська Рада церков і релігійних організацій; Українська Гельсінська спілка з прав людини; інститут омбудсмена тощо. Є конфесійні аналітичні центри: Діалог, Апологетичний центр, Інститут прав людини, протидії ксенофобії та екстремізму (О. Фельдман). Безумовно експертами є відомі спеціальні Інтернет-портали: РІСУ і Релігії в Україні. За ці роки сформувалася формальна і неформальна, інституційна і неінституційна експертна спільнота, куди входять такі відомі експерти, як: Т. Антошевський, А. Арістова, М. Бабій, А. Бабінський, А. Бойко, В. Бондаренко, М. Васін, В. Докаш, Г. Друзенко, В. Єленський, О. Заєць, С. Здіорук, С. Качурова, В. Климов, І. Козловський, А. Колодний, М. Маринович, О. Недавня, Ю. Решетніков, О. Саган, В. Титаренко, О. Турій, Л. Филипович, М. Черенков, Ю. Чорноморець, К. Щоткіна, А. Юраш, М. Якубович, П. Яроцький та ін.

Чималий список тих, хто може фахово пояснити процеси, які відбуваються в релігійному житті країни та світу. Але експертів критично не вистачає, щоб вчасно попереджувально досліджувати конфліктні сфери міжрелігійного чи міжцерковного протистояння, суперечки між різними суб'єктами державно-церковних відносин, між окремими віруючими. Перерахованих експертів і експертних установ має бути більше. Вузькоспеціалізованим експертним товариством є Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ, яке від самого свого постановня (1991 р.) щільно втягнуто в експертну роботу. Тільки за останніх 5 років його співробітниками було написано понад 50 експертиз, аналітичних записок, практичних рекомендацій. Серед них: Експертний матеріал для Мінкультури «Наукові основи удосконалення державно-церковних та толерантизації міжконфесійних відносин в Україні»; Експертний матеріал для Мінкультури і ВРУ «Збереження сакральних пам'яток історії та культури і відповідальність за це церковних структур»; Експертний матеріал для Кабміну, Мінюсту, Мінкультури, АПУ, ВРУ «Внутрішні інституційні процеси в мусульманській уммі України і шляхи їх толерантизації»; Релігієзнавча експертиза Статуту і друків так званої Української Правовірної Греко-Католицької Церкви (запит Мінкультури); Експертна записка для Кабміну Криму «Конфесійна природа кримських караїмів і проблема відносин їх з іудейською спільнотою»; Експертні записки на

замовлення Національної комісії з питань захисту суспільної моралі з аналізом мусульманських друків про Халіфат, змісту бігбордів про Патріарха Кирила; Експертна оцінка віровчення і діяльності нових релігійних течій Фалуныгун, Школи здоров'я і Радості, Схорон еж словен — для Мінкультури; Експертний матеріал для Мініюсту «Загроза національним інтересам в релігійній сфері». Відділення давало наукову оцінку проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про свободу світоглядів і релігійні організації» (надіслано до ВРУ, Міністерства культури, Мініюсту). Підготовлена Науково-експертна записка «Діяльність в Україні організацій релігійно-екстремістської спрямованості і функціонування нових релігійних течій» (на запит РНБО); Науково-експертна записка «Стан релігійної мережі України і проблеми міжконфесійних відносин», яка розіслана в різні центральні державні органи. Відділення написало Лист-пропозицію в МОН «Інформація про співробітництво Відділення релігієзнавства з освітянською сферою і побажання щодо його розширення». Крім того, підготовлено Інформативний матеріал для преси «Двадцятиріччя свободи совісті в Україні» і багато іншого.

Не без участі Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ в Україні сформована толерантність у відносинах між релігіями. Відділення всяк призупиняло активність деяких інституцій, спрямованих на розпалювання міжрелігійної ворожнечі, всяк захищало свободу світоглядного і релігійного вибору людини. На основі експертиз, які готувалися співробітниками Відділення, були прийняті адекватні управлінські рішення, які дозволили Україні перебувати в колі цивілізованих держав, де поважають гідність людини, її права і свободи.

Висновок. Процеси оформлення та функціонування експертних співтовариств України в різних сферах суспільного життя демонструють стійке зростання їх ступеня впливу та інституалізації, а їх вивчення здатне внести істотний внесок в оптимізацію соціального менеджменту через формування адекватної стратегії взаємодії органів державного управління та експертних співтовариств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>, вільний. — Мова укр.
2. *Загребина И.* Этические аспекты государственной религиоведческой экспертизы // Религия и право. — 2010. — № 3.
3. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12>, вільний. — Мова укр.
4. *Качурова С.В.* Етичні проблеми релігієзнавчої експертизи і нові релігійні течії // Українське релігієзнавство. — 2000. — № 14. — С. 78-89.
5. *Колодний А.* Практичне релігієзнавство як нова дисциплінарна складова фаху // Дисциплінарне релігієзнавство: Колективна монографія. — К., 2009. — С. 212-214.
6. *Майданевич Л.О.* Релігієзнавча експертиза: сутність і її особливості // Українське релігієзнавство. — 2011. — № 59. — С. 155-163; Основы религиоведческой экспертизы. Сб. науч. ст. — М.: Ин-т религии и права, 2002;

7. Основи інформаційно-аналітичної діяльності в публічному управлінні / С.О. Телешун, О.Р. Титаренко, І.В. Рейтерович. — К. : НАДУ, 2009. — 168 с.

8. Основи публічної політики та управління / Авт. кол.: С.О. Телешун, С.В. Ситник, І.В. Рейтерович, О.Р. Титаренко, С.І. Вировий. — К. : НАДУ, 2011. — 312 с.

9. Політична аналітика в державному управлінні / С.О. Телешун, Ю.Г. Кальниш, І.В. Рейтерович, О.Р. Титаренко. — К. : НАДУ, 2012. — 228 с.

10. *Пчелинцев А.В.* Образование и мировоззрение эксперта как факторы государственной религиоведческой экспертизы // Право и образование. — 2011. — № 2. — С. 102-110.

11. Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, досвід впровадження. — К. : ІС НАНУ, 2000. — 194 с.

12. *Титаренко В.* Сущностные и методологические проблемы религиоведческой экспертизы в практическом религиоведении // NOMOS. — 2013. — № 79 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nomos-kwartalnikreligioznawczy.blogspot.com/>, вільний. — Мова рос.

13. *Титаренко В.В.* Методологічні особливості релігієзнавчої експертизи як механізму регулювання відносин у суспільстві // Релігія та соціум. Міжнародний часопис. — Чернівці : ЧНУ, 2013. — С. 78-85.

14. *Томаева Т.В.* Методологические принципы религиоведческой экспертизы // Религия, политика и права человека: Материалы конф. — М. : Институт религии и права, 2002.

15. *Хаварівський У.Б.* Державна релігієзнавча експертиза в Україні: досвід та перспективи // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник — 2012 рік. — Львів : Логос, 2012. — Кн. 2. — С. 432-444.

16. *Элбакян Е.С.* Научность религиоведческой экспертизы: возможность и необходимость // Новые вызовы свободе совести в современной России. Материалы Межд. науч.-практ. конференции. — Москва: Центральный Дом журналиста, 26 июня 2012 г. — М., 2012.

Филипович Л.О. Соціальний і духовний розвиток України: наукова експертиза та її законодавче закріплення

У статті містяться результати аналізу стану експертного середовища України та пропонуються шляхи його актуалізації для прийняття адекватних управлінських рішень у сфері політики, екології та релігії, ґрунтуючись на теоретичних доробках зарубіжних та вітчизняних дослідників, аналізуючи Закон про наукову експертизу та враховуючи власний досвід експертування.

Ключові слова: наукова та науково-технічна експертиза, Закон України про наукову і науково-технічну експертизу, суб'єкт та об'єкт експертизи, форми і види експертизи, релігієзнавча експертиза.

Филипович Л.А. Социальное и духовное развитие Украины: научная экспертиза и ее законодательное закрепление

В статье содержатся результаты анализа экспертной среды Украины и предлагаются пути ее актуализации для принятия адекватных управленческих решений в сфере политики, экологии и религии, основываясь на теоретических разработках зарубежных и отечественных исследователей, анализируя Закон о научной экспертизе и учитывая собственный опыт проведения экспертиз.

Ключевые слова: научная и научно-техническая экспертиза, Закон Украины о научной и научно-технической экспертизе, субъект и объект экспертизы, формы и виды экспертизы, религиозоведческая экспертиза.

Fylypovych L.A. Social and spiritual development of Ukraine: scientific expertise and its legislative recognition

The article contains the results of the analysis of the expert community in Ukraine and suggests ways to update it to make appropriate management decisions in the sphere of politics, ecology and religion, based on the theoretical development of foreign and domestic researchers, analyzing the law on scientific expertise and taking into account its own experience of the expert.

Keywords: scientific expertise, scientific and technological expertise, Law of Ukraine on scientific and scientific and technological expertise, subject and object of expertise, forms and types of expertise, religious expertise.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2013.